

Dědická smlouva, aneb „staronový dědický titul“

Lenka Dobešová*

1. Obecná charakteristika dědické smlouvy

Dědická smlouva patří mezi smluvní pořízení pro případ smrti. Zvláštnost tohoto pořízení spočívá v jeho dvojí povaze, která je podle občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. považována za nepřipustnou. Jedná se o pořízení pro případ smrti a smlouvu zároveň, tudíž o právní úkon mortis causa (pro případ smrti). Současná právní úprava upravuje pouze jediný právní úkon s účinky mortis causa – závěť (§§ 476–480 zák. č. 40/1964 Sb.).

Dědická smlouva jako institut dědického práva existuje v mnoha evropských zemích (Francie, Švýcarsko, Německo, Rakousko). Naše právo ji znalo do účinnosti občanského zákoníku č. 41/1950 Sb., který dědickou smlouvu z našeho občanského práva na dlouhou dobu vymýtil. Nový občanský zákoník, zák. č. 89/2012 Sb., který má nabýt účinnosti k 1. 1. 2012 má dědickou smlouvu opětovně zařadit do našeho soukromého práva. Spolu s dalšími instituty má znamenat podstatný zásah a rozšíření našeho dědického práva. Cílem těchto institutů (různé formy závěti, odkazy, svěřenectví, dědická smlouva) je především rozšíření autonomie vůle zůstavitele a znovunavrácení českého dědického práva do podoby, která je hodna moderní právní úpravy. Cesta k této nové právní úpravě dědického práva vedla jak přes navrácení se k mnoha tradičním institutům, které znal obecný občanský zákoník z roku 1811 a také přes nahlédnutí do právních úprav některých zemí vyspělé Evropy.

2. Poslední pořízení společná (testamenta simultanea) podle Obecného zákoníku občanského z roku 1811

2.1 Společný manželský testament

Poslední společná pořízení, řadil Obecný zákoník občanský mezi mimořádné formy posledního pořízení. Společnými testátory mohli být pouze manželé. Podle ustanovení § 1248 o. z. o. bylo předpokladem platné vzájemné závěti platně existující manželství. Společné

poslední pořízení mohli zřídit i snoubenci, účinnost tohoto pořízení, však byla podmíněna uzavřením manželství (viz dvorní dekret ze dne 25. června 1817 čís. 1340 Sb.).

Specifikum společného posledního pořízení (testamentu) spočívalo ve spojení dvou různých prvků:

a) Projevu vůle zůstavitele

obecný občanský zákoník znal testament holografní (§ 578 o. z. o.), alografní (§ 579 o. z. o.), jeho potvrzení, u veřejného testamentu písemného jeho podepsání (§ 587 o. z. o., §§ 68 a 70 not. řádu, z. č. 75/1871 ř. z.), u veřejného testamentu ústního jeho protokolární prohlášení (§ 588, §§ 68, 70, 73 not. řádu, zák. č. 75/1871 ř. z.).

b) Pořizovacího úkonu, který nečiní zůstavitel sám,

tj. všech ostatních předepsaných obřadností. K těm patřila např. přítomnost a podpisy svědků (§ 579 o. z. o.), zřízení protokolu o odevzdání testamentu před soudem nebo notářem a jeho podepsání soudcem a zapisovatelem, resp. dvěma svědky (§ 589 o. z. o.) a nebo dvěma notáři, resp. notářem a dvěma svědky (§§ 70 a 73 not. řádu, zák. č. 75/1871 ř. z.).

Z hlediska projevu vůle zůstavitele nebyla u společných pořízení připuštěna žádná odchylka od běžných testamentů pořizovaných jednotlivým zůstavitelem. Každý z manželů musel učinit vše, co zákon předepisoval pro činnost jednoho zůstavitele. Neplatným byl proto testament, který jeden z manželů vlastnoručně napsal a podepsal a druhý jen připojil, že tento testament platí také jako jeho poslední pořízení. Chyběl tu podstatný znak – tj. projev vůle druhého manžela (§ 578 o. z. o.).

U ustanovení týkajících se pořizovacího úkonu byly dány s ohledem na specifikum tohoto vícestranného úkonu jisté výjimky. Testament se totiž nezřizoval samostatným zřizovacím úkonem (viz § 583 o. z. o.), ale společným zřizovacím úkonem (uno actu). Pokud by absentoval tento společný zřizovací úkon, nebylo by možno hovořit o společném testamentu. Jestli např. manžel své alografní pořízení dal podepsat třemi svědky, před nimiž je jako svoji vlastní poslední vůli potvrdil a podepsal a po něm na téže listině manželka před týmiž svědky provedla totéž, jednalo by se o dva různé testamety a nikoli o jeden společný. Proto nebylo možno zřídit společný testament ve formě ústního testamentu soukromého. Ve formě ústního testamentu veřejného společný testament naopak bylo možno pořídit, neboť

* JUDr. Lenka Dobešová, Ph.D., Katedra občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno.

zřizovací úkon byl dovršen protokolem, který mohl být společný.

2.2 Manželská smlouva mortis causa

Podle ustanovení § 1249 o. z. o. bylo možné, aby manželé uzavřeli manželskou smlouvu, kterou se slibuje budoucí pozůstalost, a nebo její díl a slib se přijímá. Pro platnost této smlouvy byla zapotřebí písemná forma a všechny náležitosti předepsané obecným občanským zákoníkem pro písemnou závěť.

To, co bylo shodné pro společný manželský testament a manželskou dědickou smlouvu, bylo následující:

- a) Oba tyto úkony měly právní účinky po smrti jejich subjektů
- b) Oba tyto úkonu bylo možno činit pouze za trvání manželství.

Společný testament však neměl povahu smlouvy (chyběl smluvní konsensus) a bylo jej možno odvolat (§ 1248 věta druhá o. z. o.).

Skutečnost, že obecný občanský zákoník upravoval vedle společných testamentů i manželské smlouvy, způsobovala časté interpretační potíže v případech, kdy manželská smlouva obsahovala pořízení, u něhož nebylo zřejmé, zda jde o obsahovou součást smlouvy či testament. Již tehdy platilo pravidlo doložené četnou judikaturou, že samo označení právního úkonu nezákládá jeho právní povahu. Praxe se postupem přiklonila k tomu, že v pochybnostech, zda posuzovaný úkon je smlouvou či společným testamentem, je nutno na daný úkon nahlížet jako na společný testament, což dokládá znění následujícího rozhodnutí: „V pochybnosti jest za to míti, že jde o vzájemnou závěť a nikoliv o dědickou smlouvu, že jest pořízení ve svatební smlouvě nic neznamená.“¹ Obsahem dědické smlouvy bylo to, že jeden manžel ustanovil druhého manžela za dědice nebo oba se mohli ustanovit za dědice navzájem. Dědická smlouva mohla rovněž obsahovat nařízení ve prospěch třetích osob, ale tato nařízení byla na rozdíl od ostatních obsahových náležitostí dědické smlouvy odvolatelná.

V případě, že manželé pořídili dědickou smlouvu a nedodrželi všechny podmínky pro její uzavření, mohlo dojít k tzv. konverzi dědické smlouvy na společný testament. Musel být však splněn předpoklad, že toto pořízení vyhovuje podmínkám pro platnost testamentu.

Dědická smlouva zakládala povolání dědice, jakožto delační důvod, nic více. Proto smluvní dědic nemohl požadovat ani zajištění svého budoucího dědického práva, nemohl (nepřežije-li zůstavitele) své právo převést na jiného a pořizovatel mohl za svého života volně

nakládat svým jměním. Smluvnímu dědici totiž připadlo pouze to, co po zůstavitelově smrti zůstane.

Dědickou smlouvou nebylo možno poříditi o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti musela zůstat podle zákona volná (§ 1253 o. z. o.), nemohl na ni váznout žádný dluh a musela zůstat vyhrazena volnému pořízená mortis causa. Dědická smlouva, která by nerespektovala zanechání volné jedné čtvrtiny majetku, byla v této části neplatná.²

Dědickou smlouvou nebylo možno jednostranně odvolat (§ 1254, věta první, o. z. o.), nebylo ji možno zrušit ani zřízením nového testamentu.

Zrušení dědické smlouvy bylo možné následujícími způsoby:

- a) Vzájemnou dohodou stran, kdy se obmyšlený manžel vzdal svého dědického práva smlouvou se zůstavitelem ve formě notářského zápisu nebo soudního protokolu.
- b) Prohlášením manželství za neplatné.
- c) Rozlukou manželství buď pro nepřekonatelný odpor (§ 1266, věta první o. z. o.) nebo z jiného důvodu, ale povolání nevinného manžela za dědice zůstalo v platnosti (§ 1266, věta třetí o. z. o.).
- d) Při nedobrovolné rozvodu rozsudkem na žalobu strany, která měla právo žádat zrušení svatebních smluv (§ 1264 o. z. o.). Takové právo má nevinný manžel a není-li žádný z nich vinen nebo jsou-li vinni oba, pak každý z manželů.
- e) Narodil-li se nepominutelný dědic.

3. Dědická smlouva v Německém občanském zákoníku (BGB)

Jedním z pramenů, ze kterého čerpali tvůrci nového českého občanského zákoníku, byl německý občanský zákoník (dále jen BGB). Dědické právo v něm je upraveno velmi podrobně a je zde patrný široký prostor, který je zde dán pro autonomii vůle zůstavitele. BGB upravuje dědickou smlouvu jako jeden z dědických titulů. Její základní rysy jsou shodné s úpravou dědické smlouvy v Československém (resp. rakouském) obecném zákoníku občanském z roku 1811.

3.1 Základní charakteristika dědických smluv v BGB

Dědická smlouva je podle BGB pořízením pro případ smrti. Stejně jako testamentem nezakládá zůstavitel dědickou smlouvou bezprostřední právní účinky, ty nastanou až smrtí zůstavitele, tj. jedné ze smluvních stran. Teprve okamžikem smrti nabývá ve smlouvě obmyš-

¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Gl. U. 311, Gl. U. 2627. Gl. U. 8887, jinak Gl. U. 8442, převzato z Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k čl. Obecnému zákoníku občanskému, str. 554.

² Krčmář, J.: Právo dědické, Všechno Praha 1937, str. 118.

lený dědic nebo odkazovník buď nárok, nebo právně zajištěné čekatelství. Do té doby se jedná ve skutečnosti pouze o „naději“. Podle rozhodnutí spolkového soudu „nemůže dědická smlouva obsahovat zákaz dispozice s pozemkem během života smluvních stran.“³ Za dědické smlouvy není možno podle H. Broxe považovat smlouvy mezi živými (např. kupní smlouvu), na základě níž má dojít k plnění až po smrti smluvního partnera (např. k předání kupní ceny). Dále nelze za dědické smlouvy považovat tzv. dědické kupní smlouvy. Na základě dědické kupní smlouvy se dědic zavazuje, že poté, co nabyde dědictví, převede jeho předmět na kupujícího. Dědickými smlouvami též nejsou smlouvy mezi budoucími zákonnými dědici ohledně jejich dědického nebo povinného podílu. Tyto úkony mají účinky pouze mezi živými a nikoli účinky dědickoprávní. Darování pro případ smrti se považuje za jednání inter vivos a nemá tudíž povahu dědické smlouvy.

Podle obecného ustanovení § 1941 BGB může být dědickou smlouvou ustanoven dědic, může být založen odkaz i příkaz. Jiná pořízení pro případ smrti než tato tři (povolání dědice, odkaz a příkaz) nemohou být smluvními stranami založena. Z toho vyplývá následující:

- Nemohou být smlouvou založeny takové právní následky, které je možno způsobit pouze na základě testamentu. Pokud dojde ve smlouvě k ujednání o vykonání poslední vůle a jmenování vykonavatele, pak toto ujednání může být zrušeno jednostranným odvoláním jedné ze smluvních stran
- Ve smlouvě musí být vždy zřejmé, zda se jedná o jednostranné nebo dvoustranné pořízení. Jednostranná pořízení lze odvolat, dvoustranná nikoli. V případě pochybností o jaké ujednání se jedná, bude rozhodující, zda smluvní partner má zájem na zachování zřejmě chtěných právních následků nebo nikoli. Pokud lze usuzovat, že smluvní partner zájem má, bude se na dané pořízení nahlížet jako na smlouvu.
- Dědickou smlouvou je pouze taková smlouva, která obsahuje nejméně jedno pořízení pro případ smrti a minimálně jeden závazek, který z něj pro zůstavitele vyplývá. Bez ohledu na název, který byl účastníky danému pořízení dán, se bude jednat o testament a nikoli o dědickou smlouvu, pokud pořízení nebude obsahovat žádný závazek pro zůstavitele.
- Dědická smlouva může být kombinována s jinou smlouvou. V Německu je to častější, než výskyt samostatných dědických smluv. Např. při uzavírání manželské smlouvy do ní manželé svým ujednáním zahrnou i smluvní pořízení s účinky mortis causa.

³ BGHZ 12, 115, Brox, H.: Erbrecht str. 58, Carl Heymanns Verlag, 2005.

3.2 Forma dědické smlouvy

Dědická smlouva může být uzavřena pouze před notářem, a to za současné přítomnosti obou smluvních stran. Má formu veřejného testamentu. Vyloučena je vlastnoruční forma nebo mimořádná forma pořízení. Úřední úschova není předpokladem platnosti smlouvy, je zde dána pouze vyšší právní jistota smluvních stran, že po jejich smrti dojde k naplnění jejich vůle projevené ve smlouvě. Pokud smluvní strany zvláštní úřední úschovu svým ujednáním vyloučí, pak zůstává listina v úschově u notáře.

3.3 Druhy dědických smluv

Německý občanský zákoník rozlišuje dědické smlouvy podle toho, zda z ní vzniká závazek jedné nebo oběma stranám. Podle tohoto kritéria se dědické smlouvy dělí na dědické smlouvy:

- Jednostranné
- Dvoustranné

Jednostranné dědické smlouvy jsou takové, ve kterých pouze jedna smluvní strana (zůstavitel) přebírá jeden nebo více smluvních závazků v rámci pořízení pro případ smrti. Druhá smluvní strana přijímá pouze prohlášení zůstavitele, že zakládá svůj závazek pro případ smrti.

Ve dvoustranných dědických smlouvách vzniká závazek pro případ smrti oběma smluvními stranám. Obě smluvní strany je možno považovat za smluvní zůstavitele (§§ 2278 I, 2298 I BGB). Dvoustranné dědické smlouvy jsou v Německu uzavírány častěji než jednostranné. Nejčastěji bývají smluvními stranami manželé. Povolávají se touto smlouvou za vzájemné dědice pro případ smrti kteréhokoli z manželů. Tyto smlouvy se nazývají smlouvami vzájemnými. Smluvní strany se touto smlouvou povolávají vzájemně k dědictví a založí tím závislost druhého pořízení. Je však možné založit oboustranný závazek, nikoli však závislost těchto pořízeních. V pochybnostech se dle H. Broxe uplatní toto výkladové pravidlo: „Pokud není ve smlouvě jasně ujednáno, zda tato dědická smlouva zakládá vzájemnou závislost, pak se tato závislost presumuje (§ 2298 I, II BGB). Opak by musel být prokázán (§ 2298 I BGB).“⁴

Podle úplatnosti se v Německu dělí dědické smlouvy na:

- Úplatné
- Bezúplatné

Úplatné dědické smlouvy zakládají závislost mezi závazkem zůstavitele a závazkem druhé smluvní strany. Zůstavitel pořizuje pro případ smrti proto, že smluvní

⁴ Brox, H.: Erbrecht, str. 97, Marg. Č. 156, Carl Heymanns Verlag, 2005.

partner mu poskytl nějaké plnění nebo se mu k nějakému plnění zavázal (např. výživné). Je zde nutné vyřešit otázku, co se stane se závazkem (mortis causa) zůstavitele, když smluvní povinnost druhé smluvní strany nebude splněna, případně nebude-li řádně splněna. V tomto případě má zůstavitel právo od smlouvy odstoupit.

Bezúplatné dědické smlouvy spočívají v tom, že proti závazku smluvního zůstavitele nestojí žádný závazek inter vivos druhého smluvního partnera.

4. Kolize dřívější a pozdější dědické smlouvy

Žádné pořízení zůstavitele by nemělo zkracovat práva smluvně obmyšleného. Dřívější poslední pořízení jsou podle § 2289 I BGB zrušena, pokud zkracují práva smluvně obmyšleného. Tímto zkracováním se myslí jakékoli omezení jeho práv. Není podstatné, zda smluvní partner měl skutečně vůli (úmysl) zrušit dřívější poslední pořízení. Rozhodující je objektivní stav – krácení obmyšleného na právech. Pokud tento z dřívějšího posledního pořízení vyplývá, pak toto pořízení pozbývá účinnosti. Rozhodujícím okamžikem pro posouzení krácení práv obmyšleného, je okamžik zůstavitelovy smrti.

Pozdější poslední pořízení nepůsobí automaticky zrušení pořízení dřívějšího (vyjma zákazu krácení práv smluvně obmyšleného). Smluvní poslední pořízení tedy představuje omezení testovací volnosti do budoucna. Toto omezení vyplývá ze smluvní podstaty a slouží k ochraně smluvních stran. Důvod pro tuto ochranu odpadá za situace, kdy si smluvní partner (obmyšlený) pozdějším smluvním pořízením svoji situaci vylepší. Např. dřívější smluvní pořízení povolávalo smluvního partnera k užívání pozůstalosti a v pozdějším pořízení zůstavitel povolal tohoto smluvního partnera jako svého výlučného dědice. Smluvní partner nebo obmyšlený může použití tohoto ochranného prvku vyloučit, pokud s tím výslovně souhlasí.

5. Omezení smluvní volnosti mezi živými

Účinky dědické smlouvy jsou pouze pro případ smrti, neznamenají jakékoli omezení smluvní strany dědické smlouvy v nakládání s majetkem během jejich života (§ 2286 BGB). Přece jen poskytuje BGB smluvně obmyšleným následující slabou ochranu za života smluvních stran:

Smluvní dědic má nárok napadnout způsobem, který je obdobou odporovatelnosti podle současné české právní úpravy (§ 42, zák. č. 40/1964 Sb.) darovací smlouvu, kterou zůstavitel ve třech letech před svou smrtí zkracuje dědicův případný výhled na dědictví (§ 2287 BGB). Za darování se ve smyslu § 2287 BGB

považují též smíšené smlouvy, částečně úplatné a částečně bezúplatné. Také různá plnění mezi manželi, která by smluvního dědice hypoteticky zkracovala, mají stejný charakter jako darování. Podstatné je, aby zůstavitel uzavíral tyto smlouvy v úmyslu krátiť smluvního dědice. Úmysl krátiť smluvního dědice však nemusí být hlavním a výlučným motivem chování zůstavitele. Podmínka úmyslu krátiť věřitele nebude splněna v případech, kdy zůstavitel sleduje darováním naplnění svých vlastních zájmů, dosažení cílů, o kterých v době pořízování dědické smlouvy ještě nevěděl, příp. si je neuvědomoval. Za takový vlastní zájem zůstavitele, který není možno považovat za úmysl krátiť smluvního dědice, německá judikatura považuje pořízení zůstavitele (darování), jímž zabezpečuje lepší zaopatření svého stáří.⁵ Darování zůstavitele k dobročinným účelům též nezakládá dědici nárok ve smyslu ustanovení § 2287 BGB.

6. Zánik smluvních účinků

Účinky dědické smlouvy mohou zaniknout na základě:

- a) Zrušení dědické smlouvy
- b) Odstoupení od dědické smlouvy
- c) Popření dědické smlouvy

Ad a)

Smluvní strany se mohou dohodnout, že smlouvu, kterou uzavřely, opět ruší. Pokud se jejich smluvní pořízení týkalo třetí obmyšlené osoby, není souhlas této osoby ke zrušení smluvních účinků potřebný. Jednostranné zrušení smlouvy zůstavitelem není možné.

Německý občanský zákoník upravuje tři druhy zrušení dědické smlouvy:

- Smlouvu o zrušení dědické smlouvy
- Privilegium pro dědickou smlouvu, jejímiž stranami jsou manželé (§ 2292 BGB). Tito mohou úplně nebo zčásti zrušit dědickou smlouvu společným testamentem. Na rozdíl od přísné formy notářského zápisu, která je předepsána pro dědickou smlouvu, je manželský testament možno pořídit vlastnoručně nebo může být zřízen jako testament v nouzi.
- Zrušující testament se souhlasem smluvního partnera, který může zrušit účinky dědické smlouvy v případě, když obsahuje odkaz nebo příkaz. Projevený souhlas musí být notářsky osvědčen. Pokud by však dědická smlouva obsahovala povolání dědice, pak by toto zrušení nebylo možné.

⁵ BGH FamRZ 1977, 1992.

Ad b)

Odstoupení od dědické smlouvy je možné v případech, kdy je možnost odstoupení dohodnuta přímo ve smlouvě (§ 2293 BGB) nebo pokud ji upravuje zákon (§ 2294 a násl. BGB) viz dále. Pokud si strany ve smlouvě ujednaly možnost odstoupit, pak odstoupení jednoho z nich smluveným způsobem nezakládá žádný závazek, např. k náhradě škody. Zákon omezuje možnost odstoupení od dědické smlouvy na dva případy:

- Podle § 2294 BGB je zůstavitel oprávněn od dědické smlouvy odstoupit v případě, kdy se obmyšlený dopustí takového provinění, které jinak opravňuje zůstavitele odeprít povinný dědický díl. Důvody pro odnětí práva na povinný díl jsou uvedeny v §§ 2333–2335 BGB. Pokud obmyšlený není osobou oprávněnou k povinnému dědickému dílu, pak odstoupení od dědické smlouvy je možné jen v případech takových pochybení, která opravňují k odnětí povinného dědického podílu u potomků. Odstoupení od smlouvy je možné pouze tehdy, když skutek, pro který by zůstavitel odstoupil, se stal až po uzavření smlouvy.
- Podle § 2295 BGB je oprávněn zůstavitel odstoupit od dědické smlouvy tehdy, když se smluvní partner ve smlouvě zavázal k opakujícímu se plnění po dobu jeho života, zůstavitel se mu zavázal pro případ smrti s ohledem na existenci tohoto závazku, a následně dojde ke zrušení předmětného plnění před smrtí zůstavitele a smluvního partnera.⁶

Ad c)

Předpoklady pro popření dědické smlouvy upravuje § 2281 a násl. BGB. Popřít dědickou smlouvu u pozůstalostního soudu může smluvní partner tehdy, pokud neobsahuje žádné pořízení pro případ smrti anebo pokud se jedná o jednostranné pořízení.

7. Dědická smlouva upravená v novém občanském zákoníku č. 89/2012Sb (s účinností od 1. 1. 2014, dále NOZ)

7.1 Základní charakteristika dědických smluv v NOZ

NOZ znovu začleňuje dědickou smlouvu mezi dědické tituly. Výčet dědických titulů je NOZ proveden následovně: Dědí se na základě dědické smlouvy, ze závěti nebo ze zákona. Tyto důvody mohou působit i vedle sebe (§ 1476 NOZ). Z pořadí uvedených titulů je

⁶ Odráží se zde princip synallagmatického závazku, který má v našem právní řádu podobu právní úpravy obsažené v § 560 zák. č. 40/1964 Sb.

zřejmé, že dědická smlouva je velmi silným dědickým titulem, v němž je dána široká autonomie vůle zůstavitelům. Dědická smlouva je dále v § 1491 řazena mezi pořízení pro případ smrti, a to vedle závěti a dovětku. Rozdíl mezi zákonem a pořízením pro případ smrti je ten, že pořízení pro případ smrti je vždy právním úkonem zůstavitele či zůstavitelů.

Dědická smlouva, předpoklady jejího uzavření, náležitosti, její zánik a zvláštní ustanovení pro dědickou smlouvu uzavřenou mezi manžely, to vše je upraveno v ustanoveních §§1582 až 1593 NOZ.

Definice dědické smlouvy je následující:

„Dědickou smlouvu povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá smluvní strana to přijímá.“⁷

7.2 Náležitosti subjektů a formy dědické smlouvy

Strany dědické smlouvy musí být svéprávné, tzn. podle dosavadní terminologie plně způsobilé k právním úkonům. V případě omezené svéprávnosti, tzn. omezené způsobilosti k právním úkonům, je zapotřebí, aby byla dědická smlouva uzavřena, popř. změněna se souhlasem opatrovníka (§ 1584 NOZ). Předpokladem platného uzavření i změny dědické smlouvy je osobní jednání stran. Pokud by se jednalo o člověka, který byl omezen ve svéprávnosti pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráčské vášni představující závažnou duševní poruchu, může pořídit dědickou smlouvu jen o majetku, o němž je způsobilý pořídit závěti, tzn. pouze o polovině pozůstalosti (§§ 1528 a 1585 odst. 2 NOZ). Z tohoto majetku se počítá čtvrtina vyhrazená pořízením podle jeho zvlášť projevené vůle (§ 1585 odst. 2 NOZ).

Dědická forma musí být pořízena ve formě veřejné listiny (§ 1582 odst. 2 NOZ). Pokud by však dědická smlouva byla neplatná pouze pro nedostatek formy, nedostatek svéprávnosti (§ 1584 NOZ) či pro porušení zanechání povinného dílu (§ 1585 NOZ) nebo proto, že by nevyhovovala ustanovení o smlouvách podle části čtvrté NOZ, mohlo by dojít k tzv. konverzi a tuto jinak neplatnou smlouvu by bylo možno považovat za platnou závěť.

7.3 Zřeknutí se dědického práva

Charakter dědické smlouvy má i zřeknutí se dědického práva. Jde o smlouvu, kterou uzavírá případný dědic se zůstavitelem a v níž se případný dědic zříká svého dědického práva. Tím se zároveň zříká i svého práva na povinný dědický díl. Pokud není ve smlouvě

⁷ § 1582 NOZ.

dohodnuto, že se zřeknutí nevztahuje i na potomky, platí automaticky, že působí i vůči potomkům. Je však možné, že se zůstavitel smlouvou zřekne pouze práva na povinný dědický díl, čímž se nezříká zároveň práva z dědické posloupnosti (§ 1484 odst. 1 NOZ). Smlouva o zřeknutí se dědického práva rovněž vyžaduje formu veřejné listiny. Ke zrušení práv a povinností smlouvy o zřeknutí se dědictví postačuje písemná forma.

Případný dědic se může zříci svého dědického práva ve prospěch jiné osoby. Pokud by se však tato osoba dědicem nestala, pozbývá tato smluvní zřeknutí se účinnosti (§ 1484 odst. 2 NOZ). Speciální podobu tohoto pravidla upravuje pro oblast dědické smlouvy § 1586 NOZ. Pokud byla dědická smlouva uzavřena s tím, že se ostatní dědici zřekli svého dědického práva, pozbývá zřeknutí se účinky, nedědí-li dědic povolany v dědické smlouvě.

7.4 Omezení a neomezení smluvní volnosti inter vivos pro subjekty dědické smlouvy

Strany dědické smlouvy musí respektovat skutečnost, že touto smlouvou nemohou pořídit ohledně celé pozůstalosti. Ostatním pořízením musí zůstat zachována volná čtvrtina pozůstalosti. Pokud by zůstavitel hodlal smluvnímu dědici zanechat i tuto čtvrtinu pozůstalosti, mohl by tak učinit, avšak ne dědickou smlouvou, nýbrž závětí (§ 1585 odst. 1 NOZ).

Osoba povolána dědickou smlouvou za dědice může svým majetkem během svého života volně disponovat, v tomto ji dědická smlouva nijak neomezuje.

Strana dědické smlouvy, která je povolána za dědice, a tudíž ji vznikne z dědické smlouvy po smrti zůstavitele právo, nemůže toto právo převést na jinou osobu.

Paralelu s ustanovením § 2287 BGB tvoří ustanovení § 1588 odst. 2 NOZ. Je jím založena obdoba stávající odporovatelnosti (§ 42 zák. č. 40/1964 Sb.). Pokud by zůstavitel uzavřel darovací smlouvu nebo pořídil pro případ smrti tak, že by to nebylo slučitelné s dědickou smlouvou, může se smluvní dědic (obmyšlený) dovolat neúčinnosti těchto právních jednání. Další konkretizaci však toto ustanovení postrádá (např. zda bude možné napadnout i darování na dobročinné účely), zřejmě bude záviset na judikatuře.

Volnost je smluvním stranám dána i v tom ohledu, že zůstavitel může převést majetek na smluvního dědice již za svého života a tento majetek je sepsán ve formě veřejné listiny. Nepřevěde-li zůstavitel za svého života na smluvního dědice všechny majetek, a nebo nabude-li po převodu ještě další majetek, bude se dědická smlouva vztahovat pouze na majetek sepsaný, nebylo-li dohodnuto něco jiného.

7.5 Zvláštnosti dědické smlouvy uzavřené mezi manželi

Podstata dědické smlouvy uzavřené mezi manželi je shodná, jako u každé jiné dědické smlouvy. Jeden z manželů může smlouvu povolávat druhého za dědice nebo odkazovníka a druhý z manželů toto povolání ve smlouvě přijímá, a nebo se mohou za dědice či odkazovníka dědickou smlouvou povolávat manželé navzájem (jednostranné a dvoustranné povolání smlouvou).

Pokud dědickou smlouvou uzavřou snoubenci, pak tato smlouva nabývá účinnosti až uzavřením manželství. Je v dispozici manželů, jako stran dědické smlouvy, zda si ve smlouvě dohodnou, že se účinky dědické smlouvy ruší rozvodem manželství. Pokud si toto ve smlouvě neujednají, pak platí, že práva a povinnosti z dědické smlouvy se neruší.

Po rozvodu manželství se každý z manželů může domáhat, aby soud dědickou smlouvu zrušil. Soud návrhu nevyhoví, pokud směřuje proti tomu z manželů, který rozvat manželství nezapříčinil a s rozvodem nesusouhlasil (§ 1593 NOZ). Tím se soudy zajisté dostanou do nelehké situace, neboť zjišťovat kdo zapříčinil či nezapříčinil rozvat manželství, bude značně obtížné a málokdy zcela objektivní.

Prohlášením manželství za neplatné se práva a povinnosti z dědické smlouvy zruší vždy, ledaže by manželství zaniklo již dříve, smrtí jednoho z manželů.

7.6 Zánik smluvních účinků

a) Zrušení dědické smlouvy dohodou

Jako u ostatních smluv může za života zůstavitele i dědice povoláného dědickou smlouvou dojít k nové dohodě, která ruší všechna, či pouze některá práva a povinnosti z dědické smlouvy. Forma takovéto smlouvy musí být shodná s formou dědické smlouvy samotné.

- b) Dojde-li k předání majetku ještě za života zůstavitele
- c) Pořízením závěti

Zůstavitel může poříditi závěť, kterou ruší účinky dědické smlouvy. Aby však bylo takovéto pořízení účinné, vyžaduje souhlas smluvního dědice pořízeného ve formě veřejné listiny (§1590 NOZ)

- d) Rozvodem manželství, pokud se tak manželé ve smlouvě dohodli (§ 1593 NOZ)
- e) Rozhodnutím soudu po rozvodu manželství (§ 1593 NOZ)
- f) Prohlášením manželství za neplatné.

Je zjevné, že úprava dědické smlouvy v NOZ je odrazem jak právní úpravy dědické smlouvy v o.z.o, tak i v BGB. Pro naši právní i laickou veřejnost však bude zajisté nelehké, osvojit si zařazení tohoto smluvního pořízení a zařadit ho mezi ostatní dědické tituly.

Summary

The text is dealing with pact of succession and its legal regulation in ABGB (Austrian Civil Code 1811), BGB (German Civil Code 1900) and New Czech Civil Code (2012).